

Munkácsy Mihály *Honfoglalás c. festményének pirográffal elkészített változata* – Tóth Tamás

Pirográfia az őskortól napjainkig

FÁBA ÉGETETT TÖRTÉNELEM

Bitter Mónika

A mai felgyorsult, számítógép-vezérelt világunkban talán törvényszerű, hogy egyre többen térnek vissza gyökereikhez, a természethez, a természetes anyagokhoz. Folyamatosan növekszik az igény a kézzel készített berendezési tárgyakra, díszekre, bútorokra. Újra egyre népszerűbb a kézi fa-megmunkálás minden formája. És bizony reneszánszát éli egy méltatlanul háttérbe szorult faművészeti technika, a pirográfia is.

A „pirográfia” szó szerinti jelentésben tűzzel írás, melyet hazánkban sokan faégetésként ismernek. Valójában azonban a tűzgrafika nem csupán a fa szabadkézi díszítésére korláto-

zódik, hiszen sokféle természetes anyagot – mint bőr, vászon, papír, csont, kókuszdióhéj vagy akár a kiszáritott lopótök is – dekorálhatunk felhevített fémhegyek segítségével.

Manapság főként pirográf – pákához hasonló – eszközzel dolgozunk, de tudok olyan művésztől is, aki egy lencse segítségével összegyűjtött napfényel készíti a képeit.

”

A hangsúly a pirográfia esetében is a szabadkézi alkotáson van, ugyanis a CNC-vel, lézergravírozóval vagy bármilyen más számítógép-vezérelt csodaszerkezettel égetett kép nem azonos a tűzgrafikával.

A hangsúly a pirográfia esetében is a szabadkézi alkotáson van, ugyanis a CNC-vel, lézergravírozóval vagy bármilyen más számítógép-vezérelt csodaszerkezettel égetett kép nem azonos a tűzgrafikával. Semmiképpen sem keverendő össze a pirográf technikával, ahogyan a vászonnyomtatást sem nevezzük festménynek.

Aki tartott már a kezében minőségi pirográfiát, pontosan tudja, hogy mire gondolok, amikor azt írom, hogy a kézzel készült pirográf al-

kotásoknak sajátos varázsuk van. A festmény is magán viseli a festőművész ecsetvonásainak összes határozottságát, erőteljességét vagy lágyságát. Ugyanígy van ez a tűzgrafikákkal is. A tónusok és „vonalak” sokfélesége, erőssége vagy épp a légiessége, mind-mind az alkotó mozdulatainak az eredménye. Különleges megjelenéséhez hozzájárul, hogy a kép elkészítése során sem plusz anyagot nem adunk a fához, s el sem veszünk belőle. Egyszerű kémiai reakció

Bőrré is csodálatos tűzgrafika készülhet
– Lente Attila

Szabadkézi pirográf portré hársfán – Bitter Mónika

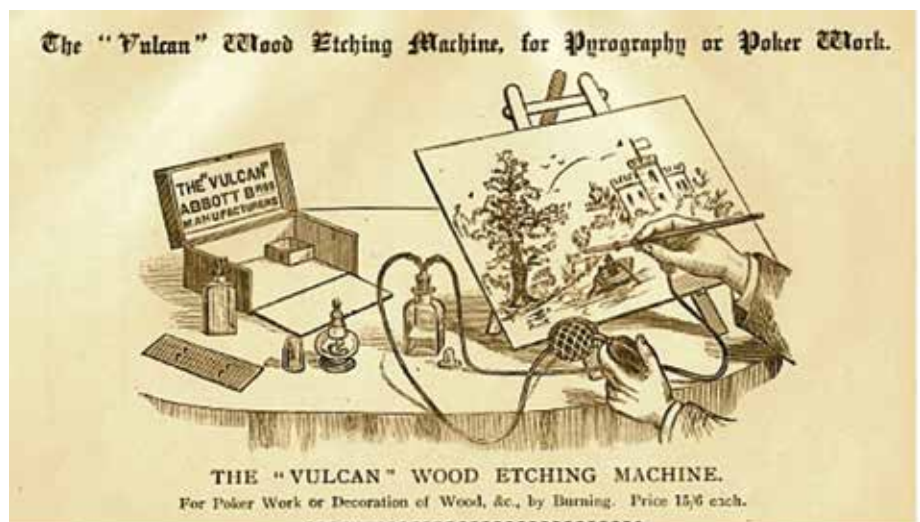
Égetéssel díszített pohár Peru, Nazca-kultúra (Kr. u. 0-700). (Forrás: carverscompanion.com)

következményeként érzük el a kívánt hatásokat, rajzolatokat, tónusokat. Mintha ceruzával dolgoznánk, csak itt grafit helyett hőhatás segítségével hozzuk létre a grafikákat. Ráadásul, az égetés során nincs hibalehetőség. Ugyanis ennél a művészeti technikánál nem lehet javítani. Csiszolópapírral is csak nagyon picit halványítanánk az égetett felületen, de kicsiszolni úgy, hogy szép egységes maradjon a felület, nem lehet. Csúnya, foltos helye maradna az égetésnek. Szóval uralni kell minden egyes apró mozdulatot, vagy tolhatjuk át

a gyalu alatt, s nekiugorhatunk még egyszer. Csak lehetőleg ne akkor, amikor már 35 óra munka benne van. A viccet félretéve, valóban nincs mód javítani. A jó tűzgrafikus azonban a pontosságáról és a precízégéről is híres – valamint a türelméről. A tűzgrafikák elkészítése lassú, aprólékos folyamat. Idő kell, míg a fát a kívánt mértékben és módon színezi el a forró fémhegy. Én általában egy A4 méretű portrén 25 órát biztosan dolgozom, de ez lényegesen meg is növekedhet, ha bonyolultabb, sok apró részlettel bíró képet készítek. (A technikai részletekbe, „kulisszatitkokba” most nem mennék bele, azt meghagyom egy következő alkalomra.) Ha valaki korábban érdeklődött a pirográfia iránt és aktív internet-használó, akkor biztos, hogy legalább a Wikipédián belefutott már egy-két érdekes (fél)információba, én azonban szeretnék ennél egy kicsit mélyebb ismeretekkel szolgálni. A következőkben ezért egy rövid történelmi utazásra hívom az olvasót, ugyanis a pirográfia egyáltalán nem új keletű. Ma már nagyon könnyű dolgunk van, hiszen hobbiboltokban vagy az interneten könnyedén hozzájut-

hatunk akár egy egyszerű, állandó hőmérsékleten működő, vagy akár egy professzionális, állítható hőfokú pirográf készülékhez, igazából ez teljesen pénztárcafüggő. Ezen kívül egy áramforrás, valamint egy megfelelő alapanyag szükséges, s innentől kezdve csak a képzeletünk és a kezűgyességünk szabhat határt. De azért ez régen nem volt ilyen egyszerű.

Tulajdonképpen a tűz és a vas megismerésével barlanglakó őseink díszítésre is használhatták (volna) a tűzben melegített vasat. Valójában főként az ókortól kezdve maradtak fenn olyan régészeti leletek, melyek tanúsítják, hogy a használati tárgyakat égetéssel is díszítették. Találhatunk említést arról is, hogy a kínai Han-dinasztia (Kr. e. 202 – Kr. u. 220) korában igen elterjedt volt a „forró tűvel hímzés”, de az egyiptomiak, a perui civilizációk, az afrikai törzsek és a rómaiak is előszeretettel adtak egyedi külsőt ezzel a módszerrel a fából készült tárgyaiknak. A középkori művészek, mesterek már fatüzelésű kályhákat használtak. Ezekben egyszerre több vasrudat, pizskavasat is hevítettek. Amíg az éppen kihűlt rudat melegítették a tűzben, az addigra már a kályhában

Korabeli égetőkészlet (www.cherrygallery.com)

átforró sodott másik vassal tudták folytatni munkájukat. A vasrudakon kívül más éles fémtárgyakat, tűket és késeket is alkalmaztak. A forró fémet a kovácsműhelyekben is használták díszítőeszközként, hiszen itt a műhely jellegéből adódóan eleve rendelkezésre állt mind a megfelelő fémeszköz, mind pedig az annak felforrósítására szolgáló alkalmasosság.

A technika fejlődésével a faégetéshez használt eszközök is korszerűsödtek. A kályhákat már kisebb, hordozható, asztali berendezések váltották fel. 1889-ben François Manuel-Perier bemutatott egy pirográf gépet a párizsi Nemzetközi Kiállításon, melynek ötlete egy orvosi célokra használt berendezésből eredt.

A szerszám szigetelt fogantyúval rendelkezett és éles, platinából készült hegyben végződött. A készlethez a pirográf „ceruzán” kívül különféle méretű, éles platinahegyek, egy borszeszégő, egy üveg folyékony benzol és két gumicső tartozott – az egyik egy fűjtatóhoz, a másik az üreges, platinahegyű ceruzához volt csatlakoztatva.

A művész először felmelegítette a ceruza platinahegyét a borszeszégő lángjában, majd eloltotta azt. Közben egyik kezével a fába égette a rajzot, a másik kezével folyamatosan a fűjtatót pumpálta, mellyel benzolgőzt továbbított a csövön keresztül a készülék hegyéig. A platina a benzolgőz segítségével melegedett fel (egész pontosan egy hőtermelő kémiai reakció történt, melynek hőjét a platina abszorbeálta). Jelen korunkból visszatekintve, egy kicsit macerás lehetett folyamatosan pumpálni a fűjtatót, s a benzol miatt nem mondanám túl egészségesnek sem a használatát, de a korábbi eljárásokhoz viszonyítva mégis korszakalkotó találmány

1899-ben készült pirográf eszköz Kreutle Ferencz művészellékboltjából (Darabanth Aukciósház)

” Hazánkban az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején volt nagy divatja a faégetésnek, elsősorban a magyar dualista társadalom műpártoló előkelőségeinek körében.

volt. Lényegesen gyorsabbá és könnyedebbé tette az alkotást. Nem sokkal később, az 1920-as évek környékén pedig megjelentek az első, elektromos árammal működő pirográfok is. Ezek az eszközök már huzalokban végződtek, melyeket áram segítségével forróítottak fel. Hazánkban az 1800-as évek végén, az 1900-as évek elején volt nagy divatja a faégetésnek, elsősorban a magyar dualista társadalom műpártoló előkelőségeinek körében. A Pallas Nagy Lexikonát fellapozva (1893–1897) pontos meghatározást olvashatunk a pirográfiáról.

Régi szakmai folyóiratok archivált példányaiban is fellelhetünk megjelent cikkeket. A Magyar Iparművészet szakfolyóiratban már 1898-ban elismerően írtak a faégetéssel díszített alkotásokról, csakúgy, mint egy 1906-os párizsi kiállításról, ahol műkedvelő nők alkotásait mutatták be, köztük bőr- és faégetéssel készült tárgyakat.

Az 1901-es Budapesti Építési Szemle tudósításából kiderül, hogy Izabella főhercegné tetszését is elnyerték a Treitz Péterné iparművészeti szakiskolája által bemutatott faégetéses darabok,

melyek közül meg is vásárolt egyet-kettőt. Drucker Denise iparművésznő válogatott alkotásai közt pedig faégetéssel díszített dobozt is bemutatott a Nemzeti Szalon által megrendezett csoportkiállításon 1926-ban.

A tűzzel díszítés a magyar népművészetben is megtalálható, bár tény, hogy a fafaragással, a karcolással és a spanyolozással nem sikerült felvennie a versenyt. Malonyay Dezső (író, művészettörténész) szerkesztésében jelent meg az 1900-as évek elején „A magyar népművészete” című néprajzi, művészettörténeti mű. Ennek III. kötetében, a Balaton vidéki pásztorművészet bemutatásában szerepel utalás a díszes faégetésre: A pásztor a bodza-fából készülő furulyáján a lyukakat égő vassal sütötte ki – más-különben a fa szétrepedt volna –, és a forró vassal egyúttal díszítéseket is készített a furulyába.

Díszítésen, motívumok égetésén kívül egyre inkább alkalmazták önálló képek megalkotására is.

1900 környékén készítette nyírfára ezt a pirográfiát egy francia művész. A kép Szent Erzsébetet ábrázolja. A következő évtizedekben a pirográfia mintha feledésbe merült

volna hazánkban, ami az akkori történelmi eseményeket felidézve nem is csoda. Az '50-es, '60-as években jellemzően hobbialkotóknál és helyi szakkörökön találkozhattunk a faégetőkkel. 1970-től azonban egyre többen kezdtek újra felfedezni a faégetést hazánkban, sokan saját „gyártású” elektromos pirográf készülékekkel, de igazi reneszánszát napjainkban éli.

A mai modern pirográf tollakkal már valódi, akár hiperrealisztikus

grafikák is megalkothatók, hiszen a rendelkezésre álló végtelen formájú, tökéletesre finomított égetőhegyek (és a hőfokszabályozós eszközök – ezt csak zárójelenesen említem meg, mert hobbiipákával is kimagasló szintű pirográfia készíthető) megjelenése lehetőséget adott a különböző tónusok kialakítására is. A fenti történelmi vonatkozások több szempontból is érdekesek és nagy jelentőséggel bírnak. Joggal jelenthetjük ki, hogy a pirográfia mindig is jelen volt a különböző kultúrák művészetében, de a modern kor teremtette meg a feltételeket ahhoz, hogy túllépjen a faművészeti díszítés határain. Napjainkban egyre szélesebb körben nyer újra méltó elismerést a faégetés művészete. Hazánkban és világszerte is rohamosan növekszik a műfaj szerelmeseinek száma. Bízom abban, hogy a tűzzel írás, a tűzzel rajzolás elfoglalhatja egyszer jól megérdemelt helyét az ipar- és képzőművészeti körökben is, hiszen a gyönyörű díszítő motívumokon túl, művészi szintű tűzgrafikai képábrázolásokkal találkozhatunk Magyarországon is. ■

„Izzó tű: A fának simára gyalult felszínén a díszítményt vagy vésővel való faragás vagy izzó fémtűvel való égetés útján állíthatjuk elő. Az előbbi eljárás a szokottabb, az utóbbi kevésbé az, bár nem új, mert már a középkorban is gyakorolták. Általánosabb elterjedését különösen az a körülmény akadályozta, hogy egyfelől a gyorsan kihűlő szerszámot gyakran kellett fölcserélni, másfelől pedig, hogy szabatos rajzu díszítményt fölötte nehéz az I.-vel előállítani. Újabb időben a fogyatékos fémtű helyett platinatűt használnak és azt megfelelő készülékkel állandó és egyenletes izzásban tartják. Az égetés technikájának e javítása óta a fa felszínének ilyen díszítése általánosabb elterjedést nyert, iparművészeti iskolákban rendszeres oktatás tárgya s szélesebb körökben gyakorolják. Hazánkban báró Weissenbach János az eddigitől eltérő alapon oly tökélyre emelte az I.-vel való égetést, hogy meglepő szabatosága, a korábbi foglalkozásoktól ment díszítményeket állít elő.”

Pallas Nagy Lexikona

(www.antiques-atlas.com)